

Blijkbaar doet het er niet zoveel toe bij welk probleemaspect de agoog begint. Zolang de hulpverlening t.a.v. een probleemaspect moed geeft en het proces tot zelfgenezing activeert, mag men een gunstiger ontwikkeling verwachten.

Wijngaarden heeft, na vergelijking van effect-studies van verschillende therapiemethoden, geconstateerd dat er eigenlijk maar één constante was in alle slagende therapieën, dat was de aanwezigheid van een warme, meelevende en verwachtingen meegevende therapeut.

Helemaal verwonderlijk is dat niet. Waar het bij alle hulpverlening op aan komt is dat mens of groep tot zelfgenezing overgaat. Maar het opnemen van dit initiatief en de moed om door te gaan in de richting van verbetering is vooral afhankelijk van de overtuigende ontdekking dat er een andere wijze van zijn mogelijk is. En dat gebeurt juist bij uitstek in de ontmoeting met iemand die zelf een bevrijdende en verwarmende levenshouding uitstraalt en blijk geeft van de beste verwachtingen omtrent de patiënt of cliënt. Uiteraard komt het op meer aan dan alleen maar een positief gevoel. Er moet ook een concreet doel en een mogelijke weg zichtbaar worden. Maar kritisch in dit alles is het geven van hoop.

Afsluitend kunnen we dus paradoxaal concluderen dat het onexacte van de mens de voorspelbaarheid van zijn gedrag benadeelt, maar het geven van hulp ten goede komt.

LITERATUUR:

- POPPER, Karl R.: *The poverty of historicism*, Routledge, London, 1969 (1957).
 SKINNER, B.F.: *The machine that is man*, 1969.
 SKINNER, B.F.: *Beyond freedom and dignity*, Pelican, 1976 (1971).
 COMTE, Auguste: *Cours de philosophie positive*, 1842.
 HEYMANS, G.: *De toekomstige eeuw der psychologie*, Groningen, 1909.
 KLANT, J.J.: *Spelregels voor economen*, 1973
 RIESMAN, David e.a.: *The lonely crowd*, Yale Press, New Haven/London, 1961 (1950).
 MILLS, C. Wright: *The sociological imagination*, Oxford University Press, New York, 1953.
 NEWMAN, John: *A grammar of assent*, London, 1947 (1870).
 ROGERS, Carl R.: *Encounter groups*, Penguin Books, 1973 (1970).
 PERLS, Frederick, HEFFERLINE, Ralph, F. & GOODMAN Paul: *Gestalt therapy*, New York, 1951.
 SCHUTZ, William C.: *Joy*, New York, 1967.
 FEUER, Lewis: *The conflict of generations*, 1969.

Commentaar bij J.A. Stalpers

J. VERHOEVEN (K.U.L.)

De zeer heldere uiteenzetting van Professor Stalpers raakt tal van punten aan die aanleiding kunnen zijn voor discussie. Ik wil mij in deze korte commentaar beperken tot een viertal punten, nl.

BASISREFERATEN

1. de visie op de « mens op de schreef »
2. de interpretatie van de benadering van de mens
3. de conclusie die Professor Stalpers trekt uit de wetenschappen op basis van de « mens-op-de-schreef »
4. de praktijkproductie van de humane wetenschappen.

1. De mens op de schreef

Met Professor Stalpers kan ik akkoord gaan dat de mens een object hebben dat niet los komt van de menselijke omgeving. Ik geloof dat hij door de menselijke omgeving heen heeft aangesneden en het ons daaraan heeft laten zien.

Het is immers uit de geschiedenis van de mens te zien dat bepaalde wetenschappers de mens als een mechanisme dat werkte op basis van de mens, of de maatschappij bestaande uit de mens en zijn eigen zingeving. Deze twee tegengestelde benaderingen heeft Stalpers een groot aantal tekorten en bij de mens op de schreef, waarin het stoffelijke en geestelijke van de mens, waarin conditionering en vrijheid van de mens één van de voorgaande extremen aankleedt. Het is echter niet vergeten dat dit evenwel — hoe redelijk zij ook moge klinken — niet kan worden, aangezien de empirie hem niet toe laat.

Daarenboven komt het mij voor dat de mens van de mens en/of de samenleving wel los kan komen. Stalpers toch één van de doelstellingen — de mens te laten maat in het menselijk handelen. Daarom zou Stalpers vertolkt, eerder een mens worden op de schreef zit, d.w.z. het zwaartepunt ligt op de mens van de mensen en niet op hun vrijheid.

Dit blijkt wel een constante te zijn in de geschiedenis die de taak van de sociologie zag als de mens te laten maat in de menselijke zingeving die door de leden van de mens wordt bepaald. Dat de sociologie een nomothetische wetenschap is, kan men gelijkaardige opstellingen maken.

De uiteindelijke bedoeling van tal van wetenschappen voor deze die wetenschap ook zien als de mens te laten maat in de menselijke zingeving — wijst dus blijkbaar in de richting van de menselijke handelen. Dit valt wel met de menselijke zingeving in de mate dat dit menselijke handelen wordt bepaald.

De visie op de mens als een beheersbaar object in deze benaderingen die door Professor Stalpers wordt gegeven de « mens als vrij wezen ». Dit wordt in de menselijke zingeving.

¹ SCHUTZ, A., *Der Sinnhafte Aufbau der Sozialwissenschaft* (1932), p. 283, 277-279.

1. de visie op de « mens op de schreef » ;
2. de interpretatie van de benadering van de « mens als vrij wezen » ;
3. de conclusie die Professor Stalpers trekt voor het hanteren van de humane wetenschappen op basis van de « mens-op-de-schreef-opvatting » ;
4. de praktijkproductie van de humane wetenschappen en de grote verwachtingen tot de humane wetenschappen.

1. *De mens op de schreef*

Met Professor Stalpers kan ik akkoord gaan dat de humane wetenschappen een object hebben dat niet los komt van de mens- en de maatschappijvisie die de wetenschapper hanteert. Ik geloof dat hij door deze stelling te poneren een belangrijk probleem heeft aangesneden en het ons daarenboven duidelijk heeft geformuleerd.

Het is immers uit de geschiedenis van de humane wetenschappen duidelijk geworden dat bepaalde wetenschappers de mens, maar ook de maatschappij, gingen zien als een mechanisme dat werkte op basis van conditionering, ofwel vertrokken van de mens, of de maatschappij bestaande uit mensen, als een vrije actor, met eigen wil en eigen zingeving. Deze twee tegengestelde benaderingen hebben volgens Professor Stalpers een groot aantal tekorten en hij opteert daarom voor een « mens op de schreef », waarin het stoffelijke en geestelijke tegelijk in de benadering worden opgenomen, waarin conditionering en vrijheid waarneembaar zijn. Voor iedereen die niet één van de voorgaande extremen aankleeft is dit een aanvaardbaar standpunt. Maar laten we echter niet vergeten dat dit eveneens een *visie* blijft die niet noodzakelijk — hoe redelijk zij ook moge klinken — door elke menswetenschapper zal aanvaard worden, aangezien de empirie hem niet tot die visie zal dwingen.

Daarenboven komt het mij voor dat de wetenschapper die met zijn kennis iets van de mens en/of de samenleving wil beheersen — want dit is voor Professor Stalpers toch één van de doelstellingen — de klemtoon legt op een ontdekbare regelmaat in het menselijk handelen. Daarom zou ik stellen dat in de visie, door Professor Stalpers vertolkt, eerder een mens wordt beschreven die « zeer ongemakkelijk » op de schreef zit, d.w.z. het zwaartepunt ligt op de « ingrijpbaarheid » op het handelen van de mensen en niet op hun vrijheid.

Dit blijkt wel een constante te zijn in de menswetenschappen. Zelfs Alfred Schütz die de taak van de sociologie zag als de beschrijving van procédés van betekenisduiden en zingeving die door de leden van de sociale wereld worden gerealiseerd, stelde dat de sociologie een nomothetische wetenschap is¹. Ook in het symbolisch interactionisme kan men gelijkaardige opstellingen onderkennen.

De uiteindelijke bedoeling van tal van wetenschappen — uitzondering gemaakt voor deze die wetenschap ook zien als een beschrijving van éénmalige gebeurtenissen — wijst dus blijkbaar in de richting van de vindbaarheid van een zekere regelmaat in het menselijk handelen. Dit valt wel niet samen met de « mens als machine », maar wijst in die richting in de mate dat dit menselijk handelen beheersbaar wordt.

De visie op de mens als een beheersbaar wezen is daarenboven ook aanwezig in deze benaderingen die door Professor Stalpers beschreven worden als uitgaande van de « mens als vrij wezen ». Dit wordt in punt 2. duidelijk gemaakt.

¹ SCHÜTZ, A., *Der Sinnhafte Aufbau der Sozialen Welt*, Wien, Springer, 1968 (1932), p. 283, 277-279.

2. De interpretatie van de benadering van de « mens als vrij wezen »

Uitgaande van het standpunt dat wetenschap drie doeleinden heeft, nl. « begrijpen, voorspellen en ingrijpen » stelt Professor Stalpers dat in deze methoden die willen « ingrijpen » « het beeld van de vrij, zichzelf ontdekkende en zichzelf sturende mens » wordt gehandhaafd, en hiermee bedoelt hij dan casework, community organization, enz... De grondprincipes in deze methoden zijn « vrijheid, aanvaarding van de mensen zoals ze zijn, zelfbepaling door de cliënt, ontwikkeling van bekwaamheid tot zelfwaardering ».

Ik wil niet betwijfelen dat deze grondprincipes als stelregels worden geponeerd door deze specialisten die deze methodes aankleven. Wat ik wel betwijfel is of de methodes naar hun uitwerking werkelijk deze vrijheid aan de mensen laten.

Bekijken we enkele onderzoeksresultaten en actie-praktijken.

- C. Jones stelde vast dat in 75 % van de 190 gevallen van « planned change » die hij bestudeerde, de doelbepaling hoofdzakelijk gebeurde door de « change agent » en slechts in 3 % der gevallen door de cliënten².
- De opbouw van buurtwerk is zeer zelden een optie van de buurtbewoners zelf, maar wel van enkele specialisten die de problemen in de buurt menen te zien.
- Of men een T-groep nu hanteert in een organisch model (Blake) of in een ontwikkelingsmodel (Argyris), het is steeds een structuur die door een specialist wordt aangeboden en die weet hoe een dergelijk iets best verloopt.

Als we naar deze voorbeelden kijken dan zien wij daarin een structuur aanwezig waarin vrijheid voor de mensen « die bewerkt dienen te worden » niet meer zo vanzelfsprekend is, en zien wij opvattingen van beleidsvoerders of in dit geval wetenschappers, die er van uit gaan dat de « vrijheid » of « onvrijheid » die zij bieden de meest adequate oplossing is voor de problemen.

Ook in deze zogenaamde vrije methodes wordt er een structuur opgebouwd waarin de deskundige weet wat goed is. In die zin verschilt zijn positie niet van deze wetenschapper die de maatschappij als een « machine » ziet. De « vrije » wetenschapper weet welke structuur goed is voor de mensen en biedt deze aan; hij begeleidt de mensen in hun discussie; hij wijst de weg die men moet volgen en bepaalt de doelen als de cliënten vlg. hem fout zijn. Hij gelooft dat alle mensen op dezelfde wijze rationeel kunnen denken en dat zij uiteindelijk de betekenisvolheid van zijn rationele redenering gaan inzien. In elk geval meent de wetenschapper dat de redelijkheid van zijn opstelling aanvaardbaar is voor de cliënten, zodat zij zijn visie gaan delen over het wijkleven, of omdat zij zijn opvatting gaan delen over de wijze waarop langs T-groepen de problemen in het bedrijf kunnen opgelost worden, enz...

Op basis van deze gegevens — ofschoon erg beperkt — wilde ik enkel duidelijk maken dat ook de wetenschapper die vertrekt vanuit de « vrije mens » en daardoor niet zo gemakkelijk zal opteren voor een algemene wetmatigheid in de opbouw van zijn « ingrijpen » in de sociale realiteit niet meer zo zeker is van zijn « onzekerheid ». Hij opteert voor deze methodes waarin de « vrije mens » een plaats wordt gegeven omdat hij uit zijn onderzoek meent dat deze methode heel wat garanties geven. Hij blijft geloven dat deze vrije mens aan een bepaalde wetmatigheid niet ontsnapt.

² JONES, G.N., *Planned organizational change*, London, Routledge & Kegan Paul, 1969, p. 33.

3. Voorzichtigheid bij het hanteren van

Het is evident dat deze twijfel aan de zelfde systemen door de menswetenschappen niet ten goede komt. En het is dan ook niet verwonderlijk dat men in de sociale wetenschappen (en ook in de natuurwetenschappen) de verscheidenheid van omstandigheden naar de humane wetenschappen moet brengen. Hebben Popper en Lakatos trouwen ideeën steeds met het nodige wantrouwen als vals blijken te zijn. Dit geldt zowel voor de sociale wetenschappen als voor de natuurwetenschappen. De waarschuwing van Popper voor gelijk welke toepassing vanuit de v

Men kan nu wel aanvoeren dat de bewerken van de materie (bv. het productieproces) hevig is dan wel het gebruik van de technologie. Men stelt men eveneens vast dat gerinsde dat kerken gelovigen samenbrengen. M.a.w. een aantal principes uit de humanisme zelfsprekendheid toegepast in het dagelijkse leven van een onderwijsmatig overdrachtsproces.

Het komt mij echter voor dat de wetenschap bij het werken met de regelmatigheden van de natuur het feit dat men als beleidsvoerder de wetenschap moet erkennen. Ethische overwegingen zijn hierbij van belang.

4. Produceert humane wetenschap praktijk

Een laatste bedenking wil ik doen. Het gaat om het gangspunt van Professor Stalpers, dat de wetenschap krediet krijgen en dat er in de praktijk moet komen degenen die zich deze beïnvloeding van de mensheid met hem toegeven, en moest ik niet zeggen dat het self-fulfilling prophesy perfect speelt. Het is niet het geval. Het standpunt dat Professor Stalpers tolkt, nl. « Humane wetenschap als product » de vraag « Produceert humane wetenschap praktijk » zeker « ja » antwoorden. Maar wat betekent dit? Geceerd worden? Persoonlijk heb ik daar nog geen antwoord. Stalpers, die in zijn optimisme waarschijnlijk de situatie. Het is zeker waar dat de humane wetenschappen een plaats hebben gekregen en het is zeker dat de humane wetenschappen ook buiten de universiteit als een wetenschap kunnen aan de man brengen. Er zijn bijvoorbeeld adviseurs zijn. Er zijn klinieken waar de humane wetenschappen studiediensten waar economen, politici, etc.

Maar tegenover deze positieve beeld van de humane wetenschappen uit het oog verliezen. Humane wetenschappen die de natuurwetenschappen krijgen. In

3. Voorzichtigheid bij het hanteren der resultaten der humane wetenschappen

Het is evident dat deze twijfel die voortvloeit uit de verschillende analyses van dezelfde systemen door de menswetenschappers, de status van de menswetenschappen niet ten goede komt. En het is dan ook wel zo dat men « bij het toepassen van gevonden regelmatigheden (...) de toepasbaarheid voorzichtig en rekening houdend met de verscheidenheid van omstandigheden (moet) beoordelen ». Deze stelregel enkel naar de humane wetenschappen toespelen lijkt mij echter niet helemaal terecht. Hebben Popper en Lakatos trouwens niet verdedigd dat wetenschappelijke theorieën steeds met het nodige wantrouwen moeten benaderd worden; zij kunnen immers vals blijken te zijn. Dit geldt zowel voor de natuurwetenschappen als de menswetenschappen. De waarschuwing van collega Stalpers kan in die zin uitgebreid worden voor gelijk welke toepassing vanuit de wetenschap.

Men kan nu wel aanvoeren dat het toepassen van een aantal principes bij het bewerken van de materie (bv. het produceren van fietsen) aan minder twijfels onderhevig is dan wel het gebruik van de inzichten uit de humane wetenschappen. Nochtans stelt men eveneens vast dat gezinsleden samenleven, dat fabrieken komen tot productie, dat kerken gelovigen samenbrengen, dat legers georganiseerd oorlog voeren, enz... M.a.w. een aantal principes uit de humane wetenschappen worden met dezelfde vanzelfsprekendheid toegepast in het dagelijks leven ook al zijn ze niets steeds resultaat van een onderwijsmatig overdrachtsproces.

Het komt mij echter voor dat de voorzichtigheid die men aan de dag moet leggen bij het werken met de regelmatigheden uit de humane wetenschappen voortkomt uit het feit dat men als beleidsvoerder de vrijheid van de cliënten waarmee men werkt moet erkennen. Ethische overwegingen zijn hier even belangrijk als wetenschappelijke.

4. Produceert humane wetenschap praktijk?

Een laatste bedenking wil ik formuleren bij het allereerste optimistische uitgangspunt van Professor Stalpers, nl. dat de humane wetenschappen meer en meer krediet krijgen en dat er in de praktijk gretig beroep wordt gedaan op de hulp van degenen die zich deze beïnvloedingsinzichten hebben eigen gemaakt. Graag zou ik dit met hem toegeven, en moest ik 100 % overtuigd zijn dat de theorie van de self-fulfilling prophesy perfect speelt dan zou ik hier willen stoppen. Dit is echter niet het geval. Het standpunt dat Professor Stalpers in de titel van zijn lezing vertolkt, nl. « Humane wetenschap als producent van praktijk », zou ik graag omkeren in de vraag « Produceert humane wetenschap praktijk? ». Op deze vraag kunnen wij zeker « ja » antwoorden. Maar wat betekent deze « ja »? Moet dit niet meer genuanceerd worden? Persoonlijk heb ik daarop een meer pessimistisch zicht dan collega Stalpers, die in zijn optimisme waarschijnlijk sterk beïnvloed is door de Nederlandse situatie. Het is zeker waar dat de humane wetenschappen aan de universiteiten een plaats hebben gekregen en het is zelfs zo dat een aantal van onze collega's hun inzichten ook buiten de universiteit als adviseur van openbare en private organisaties kunnen aan de man brengen. Er zijn P.M.S.-centra waar psychologen, directeur en/of adviseur zijn. Er zijn klinieken waar de psychotherapeut mag meewerken. En er zijn studiediensten waar economen, politologen, sociologen en dgl. samenwerken.

Maar tegenover deze positieve elementen, mogen wij toch een aantal feiten niet uit het oog verliezen. Humane wetenschappen krijgen duidelijk niet de erkenning die de natuurwetenschappen krijgen. Ik som enkele indicatoren hiervoor op:

1. De menswetenschappen ontvangen minder geld voor wetenschappelijk onderzoek dan de natuurwetenschappen³.
2. De wetgever voorziet in de universiteit een omkadering voor de humane wetenschappen van 1 op 1 studenten, terwijl dit voor de medische wetenschappen 1 op 6 is³.
3. De kostprijs van een student in de humane wetenschappen is ongeveer 160.000 BF en deze van een medisch student 337.000 BF per jaar (1976)³.
4. Het is geen probleem in het M.O. ruimte te creëren om aan de leerlingen duidelijk te maken waarom een steen naar beneden valt, maar het vraagt heel wat discussie om te praten over het parlementair systeem en de overlegeconomie waarin we leven.
5. De politologen die ons politiek leven helpen bepalen kan men op één hand gemakkelijk tellen.
6. Sommige sociologen worden gevraagd om de gevolgen van de werkloosheid te bestuderen, maar *vele* sociologen creëren mee het probleem van de werkloosheid. In het beste geval krijgen zij in het «buitengewoon tijdelijk kader» taken te doen waarvan ieder beleidsvoerder het grote nut verkondigt, maar waarvan weinig de moed opbrengen om een continue financiering voor die taken te voorzien.
7. Psychologen mogen advizeren over de toekomst van onze kinderen. Maar slechts 15,7 % van de door ons (375) ondervraagde eerste jaars stelden dat de psycholoog samen met zijn ouders, vrienden, enz... invloed hadden op zijn studiekeuze. Het weze echter een troost te weten dat op 396 door ons ondervraagde leerkrachten die in een schoolveranderingsproces zaten en 50 % tevreden waren met de geboden hulp van de P.M.S.-centra, wat dit ook moge betekenen.
8. Agogen mogen in ons land gemakkelijker hun kunde laten zien in een sfeer van buurtwerk waar het rendement niet zo centraal staat, dan wel in de op rendement gerichte economische organisaties.
9. Voor staatsbetrekkingen zijn de kwalificaties als het gaat om ingenieurs zeer duidelijk. Indien het gaat om een administratieve functie die betrekking heeft op beheer van mensen dan krijgt men de vraag naar enkele specifieke diploma's, maar ook gemakkelijk de aanduiding «alle universitaire opleidingen die 4 jaar studie omvatten». Van het Aramees naar de criminologie is maar een kleine stap.

Uit dit alles moge voldoende blijken dat de humane wetenschappen in geen geval de waardering krijgen die de natuurwetenschappen krijgen.

Met Professor Stalpers kan ik wel aanvaarden dat «in de meer ontwikkelde industriële samenleving, dit vertrouwen in de maakbaarheid van mens en samenleving» aanwezig is, maar ik kan moeilijk zonder meer instemmen met de conclusie die hij daaruit trekt, nl. «een groot vertrouwen in het vermogen van de humane wetenschappen om mens en samenleving daar te brengen waar wij deze willen hebben».

Wij krijgen echter eer de indruk dat de overheid de humane wetenschappen gebruikt om een legitimatie te krijgen voor haar beleid en voor de opties die zij maakte. Humane wetenschap wordt dikwijls gehanteerd als een pleidooi voor één of andere politieke optie. Het is zelden dat de humane wetenschap de motor is van de veranderingen. Veranderingen op economisch, sociaal en educatief gebied worden vanuit een bepaalde ideologie aangepakt en zoeken ondersteuning bij de «wetenschap».

³ VERHOEVEN, J., «The Belgian universities under crossfire: linguistic communalism, Bureaucratization and Democratization», in DAALDER, H. and SHILS, E., ed., *Legislators and the universities*, Cambridge, University of Cambridge Press, 1980.

Wetenschap én Wetenschap : commentaar

M. HELLEMANS (K.U.L.)

De vraag waarvan in het basisreferaat

Wat kan de humane wetenschap aan de mens doen?
Kan de wetenschap invloed uitoefenen op de mens?
Kan zij de praktijk veranderen?

Uit het antwoord op deze vraag blijkt dat de humane wetenschap in de praktijk gebonden is aan in wezen tegenstrijdige voorwaarden:

- het bestaan van regelmatigheden in de menselijke werkelijkheid, die kunnen biologische of kulturele (historische) zijn;
- het bestaan van een speelruimte van vrije wil.

Beide voorwaarden deduceert de humane wetenschap uit haar vooronderstelde, visies op de mens en de menselijke werkelijkheid, steuning.

De vragen die u stelt betreffende de menselijke werkelijkheid beperkt tot een bepaald type van humane wetenschap, namelijk op het natuurwetenschappelijk model en de constructie van wetmatigheden. Haar impo-

doel structuur, de middelen, de weg naar het doel. Dit type van wetenschap is inderdaad een wetenschap met bepaalde gangspunten. Zij is immers instrumentele wetenschap met bepaalde doelstellingen. Zowel vanuit het menselijke gedraging als vanuit het geloof aan de menselijke werkelijkheid het menselijk gedrag te beïnvloeden. Het type van wetenschap met uitgangspunten werkelijk verschillend zijn van de wetmatigheden van regelmatigheden de vrijheid, de menselijke werkelijkheid mogelijk te maken niet evenzeer op het g

U introduceert ook een ander type van wetenschap, namelijk de muterende denken kan gekarakteriseerd worden door het doel. Het gaat om het maken van de menselijke werkelijkheid, de levensvorm, het vinden van een doel: de menselijke werkelijkheid.

Deze tweede vorm van wetenschap speelt in uw betoog niet zo'n grote rol. Het type van wetenschap in potentie veel meer. Ik zie een technologie wel functioneren, maar blijf sceptisch over de veranderende dynamiek komt van de doelstellingen.

Het «utopische» wetenschapstype moet mate gelijklopend zijn aan de vragen die de mens stelt van de Frankfurters.

Wat is haar statuut als theorie? Zij is een theorie van de praxis? Is ze empirisch? Is ze maar ook van wat nog niet is. Is ze a priori of van thans geldende wetmatigheden?

HANDELINGEN
VAN HET
XXXIIe VLAAMS
FILOLOGENCONGRES

LEUVEN

17 - 19 april 1979